

Belastningshistoria

*Den vindlande vägen mot en hållbar fotgängarlogistik
(Toulouse 1900–2011)*

FRANCK COCHOY är professor i sociologi vid Toulouse universitet och medlem av CERTOP-CNRS, Frankrike. Han är gästprofessor vid Centre for retailing och Centrum för konsumtionsvetenskap vid Göteborgs universitet.

ROLAND CANU är docent i sociologi vid Toulouse universitet, Frankrike och medlem av CERTOP-CNRS.

CÉDRIC CALVIGNAC är docent i sociologi vid universitetet i Albi, Frankrike och medlem av CERTOP-CNRS.

det finns otaliga bidrag om båtar, tåg, bilar, lastbilar och flygplans historia och om tillhörande infrastrukturer som hamnar, stationer, vägar, flygplatser och städer. Men detta fokus på de motoriserade transportmedlen har gjort att äldre bärtekniker som fortfarande existerar har negligerats. Även om människor under tidernas lopp förlitat sig på en ökad mängd externt drivna transportörer, där bilen kanske är den mest uppenbara, har de aldrig slutat gå och använda sina kroppar för att förflytta olika saker. Det kan till och med vara så att den mänskliga kroppen som transportmedel inte alls ersatts av olika typer av fordon, utan att användningen av kroppen som transportör ökat lika snabbt som dess motoriserade motsvarigheter. Det är historien om denna "gåendets logistik" som behandlas i denna artikel.

Kärnan i denna historia utgörs av en slående paradox: å ena sidan är praktiken att förflytta varor till fots universell. Men å andra sidan, och trots dess betydelse, är samma praktik i stort sett okänd för vetenskapen. Historieskrivning bygger på skriftliga vittnesmål och texter, och glömmer eller kan inte förklara de stumma, vardagliga och flyktiga gester som människor sällan dokumenterar, men som ändå utgör kärnan av deras liv. Men detta problem kan lösas, om vi vänder oss till arkeologin och letar efter de materiella spåren av "oskrivna" beteenden. Sådana spår finns, särskilt i fotografier. Fotografier har den anmärkningsvärda förmågan att fånga omedelbara rörelser, "frysa" livet så som det levts, spara det efemära förflutna som en del av ett evigt nu. Denna artikel bygger på ett arkiv med hundratals fotografier av gatorna i Toulouse i sydvästra Frankrike, från slutet av 1800-talet

Figur 1. Familjen går till marknaden. Eugène Trutat.

och framåt. Med hjälp av en statistisk analys visas hur fotgångarlogistiken utvecklats i ett spänningsfält mellan mode och funktion och hur den resulterat i att fler och fler människor bär fler och fler saker, samtidigt som de kan hålla händerna relativt fria.

ATT REDOVISA LOGISTISKA DETALJER

Vår metod kombinerar arkeologi, etnografi och statistik. Vi har valt ut tre viktiga platser i centrum av Toulouse: en huvudgata, ett centralt torg och en stor korsning, som har fotograferats vid upprepade tillfällen vid olika tidpunkter i historien. Vi har gjort jämförelser mellan fyra olika perioder: i början av 1900-talet, mellankrigstiden, 1950–1960-talen, och nutid. Vår analys bygger på systematisk observation och kodning av våra fotogra-

fier. Mer precist, för varje period och plats, kvantifierar vi vad vi observerar (antal människor och kön, antal och typ av påsar, sätt de bärs, etc.) och vi gör också en kvalitativ analys av det vi observerar och hur det utvecklats över tid. Sammanlagt har vi kodat 600 fotografier, 150 från varje period. Vi tar avstånd från den klassiska motsättningen mellan kvalitativa och kvantitativa metoder och hävdar att kvantitativ analys alltid är bättre när den vilar på en exakt beskrivning av vad som studeras, och omvänt, att kvalitativ analys alltid är bättre när den vilar på en sund känsla för proportioner.

KROPP OCH OBJEKT; MODE OCH FUNKTION; NYTTA OCH MENINGSLÖSHET

Den systematiska observationen och kodningen av fotgångarlogistiken över hundra

är avslöjade att dess dynamik byggde på komplexa kombinationer av kropp och objekt, mode och funktion, nytta och meningslöshet.

Å ena sidan ter sig fotgängerlogistiken målinriktad, orienterad, funktionell och rationell. Å andra sidan tycks den ske utan mening eller mål eller influerad av tidens mode i sitt utförande. Det målinriktade och rationella är uppenbart på många foton från 1900-talets början. I en tid då handlarna inte tillhandahöll bärredskap åt sina kunder, måste människorna själva förutse vart de skulle bege sig, i vilket syfte och vilka "behållare" de skulle ta med. Att handla med familjen innebar t.ex. noggrann planering, där mobilisering inte bara av barnvagn och utan också av personliga varukorgar ingick.

Att gå till marknaden var med andra ord en fråga om logistik både för köpmännen, som måste förbereda rätt typ av korgar att visa upp sina varor i och för kunderna som måste ta med sina egna behållare för att bära sina inköp. Handlarnas behållare var enkla och ogenomskinliga

och utan text som antydde varornas ursprung. De var helt enkelt bara neutrala kärl utan makt att omdefiniera varorna och marknadsföra deras ursprung. Varorna valdes ut och godkändes genom att smakas på och pratas om, i motsats till de förpackade varor som dök upp under efterföljande år, och som kvalificerades genom testning och skriftliga inskriptioner, som innehållsdeklarationer, märkning och varumärken.

Men på många foton vandrar människor omkring i staden till synes utan annat syfte än promenerandet i sig och utan bärredskap som antyder om de är presumtiva kunder. Detta var också flanerandets tid band borgerlighetens män och kvinnor på det sätt som framgår av bilden till vänster i figur 2.

Att gå med händerna fria upplevs säkert av de flesta som något naturligt och universellt. Men en sådan åsikt kan visa sig felaktig. I sin berömda studie av kroppstekniker visar den franska antropologen Marcel Mauss (1934/1973) att till och med sovandet styrs av sociala normer

Figur 2. Händers spel. © Conseil général de la Haute-Garonne, Archives départementales, Labouche Fund.

och kulturella ramar, t.ex. varierar sovdets positioner (liggande, stående, på en hästrygg...) kraftigt. Gåendet följer ett liknande mönster. Sättet att gå är ingalunda något naturgivet: våra foton visar hur det förändrats över tid. Till vänster i figur 2 ser vi tydligt att tre av de fyra männen går med händerna på ryggen. Detta visar sig vara långt ifrån oavsiktligt och slumpmässigt. Istället är de engagerade i ett diskret men ändå påtagligt kroppsligt mode bland män vid den här tiden. Med hjälp av våra metoder kan vi mäta och datera detta beteende: att gå med en eller två händer på ryggen var mycket vanligt i början av 1900-talet, då nio procent av männen på våra foton gick på detta sätt. Under de följande årtiondena försvann gradvis denna gästil. Vanligt vid 1900-talets början var också att händer var upptagna av accessoarer, se högra delen av figur 2, där av fyra personer; två kvinnor och en man bär parasoller medan en annan man bär käpp. Faktum är att 17 procent av fotgängarna på våra bilder använde sådana tillbehör före första världskriget, medan dessa vanor försvann under årtiondena som följde. Varför?

GENERALISERING OCH INTENSIFIERING AV KONSUMENTERS LOGISTIK

De fria händernas spel blir alltmer sällsynt under århundradets lopp, även om det är svårt att veta om det helt enkelt blivit omodernt att flanera med händerna på ryggen eller om det är nödvändigheten att bära alltfler saker som gjort att tidigare fashionabla beteenden övergivits. Den historiska utvecklingen antyder såväl en generalisering som en intensifiering av konsumenternas logistik. Sedan början av

Figur 3. Antal föremål som medförs per person (tillhör undantagna) och andel fria händer.

1920-talet har den genomsnittliga belastningen för fotgängare kontinuerligt ökat: allt fler människor ur alla samhällsskikt bär alltfler saker.

Flera faktorer har bidragit till utvecklingen: framväxten av konsumtionssamhället med dess specialiserade ytor för shopping, den generella ökningen av köpkraften, det ökande bruket av handväskor bland kvinnor och utjämnningen av sociala skillnader. De första tre faktorerna har bidragit till att mångfaldiga antalet väskor och medförda föremål. Den fjärde hör ihop med en minskning av antalet tjänstefolk som handlar åt sina arbetsgivare under tidiga morgontimmarna, vilket tillät en mindre belastning för de bättre bemedlade som rörde sig på gatorna vid andra tillfällen.

Men det är också intressant att notera att ökningen av det antal väskor och andra föremål fotgängarna bär på inte påverkade antalet händer fria för andra uppgifter än att bära: medan den genomsnittliga belastningen i antal artiklar räknat för fotgängare tredubblats under seklet (från 0,29 artiklar per person före första världskriget till 0,92 artiklar år 2011), så har andelen fria händer i samma population varit förvånansvärt hög och stabil, pendlande mellan 75 procent och 79 procent.

Hur kan ett sådant mysterium förklaras? Hur har människor klarat av att bära fler saker på kroppen utan att använda fler händer för denna uppgift? För att lösa denna gåta måste man titta på utvecklingen av bärtekniker och bärutrustning.

OMVANDLINGEN AV BÄRTEKNIKER OCH BÄRUTRUSTNING

Ökningen av fotgängarnas belastning visar sig åtföljas av en förändring av de tekniska och kroppsliga teknikerna som används för att bära:

Figur 3 visar några intressanta förändringar i fördelningen av belastningen mellan tre delar av kroppen: händer, armar (på armbågen, under armen) och bröstkorgen (axlar och rygg). Innan första världskriget bars 45 procent av väskor och andra artiklar i handen och 47 procent på/under armarna. Faktum är att ända fram till 1980-talet förblev armar och händer det vanligaste sättet att transportera varor på för fotgängare i mer än 90 procent av fallen. Närmare granskat ser vi att efter en kraftig nedgång under mellankrigstiden återtog armarna sin position

Figur 4. Bärtekniker.

Figur 5. Sätt att bära privata väskor respektive kommersiella (varumärkta) shoppingpåsar. Modellen bygger på videoinspelning av 1 000 fotgängare under två dagar på en gata i centrum av Toulouse år 2011.

och detta gäller speciellt som placering för damernas handväskor (45 procent). Att bära väskan hängande på armbågen med armen i 90 graders vinkel blev under efterkrigstiden elegant och fashionabelt för franska kvinnor, särskilt efter införandet av Coco Chanel's 2,55 väska år 1955.

Men en mer intressant och dramatisk förskjutning står att finna i uppsvinget för en annan bärteknik. Under de första tre tidsperioderna i vår studie är det bara vid mycket sällsynta tillfällen som människor bär laster på sina axlar och ryggar (mindre än 10 procent av fallen). Däremot skedde en lika fantastisk som kraftig förskjutning mellan perioden 1950–1970 och år 2011. Antalet fria händer och armar ökade kraftigt. 2011 användes endast 32 procent av händerna respektive 11 procent av armarna på våra foton för att bära väskor och paket. Samtidigt har användningen av axlar och ryggar för detta ändamål skjutit i höjden. Nästan 60 procent av alla väskor och andra artiklar på bilderna bärs på denna del av kroppen. Införandet av axelremmar och ryggsäckar spelar naturligtvis en viktig roll. Även om axelväskor har

funnits under en lång tid var användningen bland fotgängare i Toulouse mycket begränsad fram till 1980-talet. Det var först då, som modet fångade in ryggsäcken som tillbehör och legitimerade den som outhärlig urban behållare. Ryggsäcken,

som utifrån den utveckling vi identifierat, har vissa logistiska och rörelsemässiga a priori fördelar – förutom att befria händerna – som synliggörs i dess nuvarande framgång: den gynnar en oplanerad hantering av objekt (både vad gäller antal och

Figur 6. Multipelt bärande kvinna. Händerna fria för mobilprat. Toulouse 2011 © Roland Canu.

vikt), kontroll av interaktion med andra fotgängare (densitet av flöden, risker i samband med friktion och kollisioner) och slutligen hjälper den också till att hantera infrastrukturer som är dåligt anpassade till otympliga behållare som flödar över människokroppars gränser. Faktum är att i motsats till skrymmande väskor som transporteras vid kroppens sidor, hjälper ryggsäcken sin bärare att åka rulltrappa, kliva in i en butik, smyga in en tät folkmassa. Den nuvarande trenden att bära ryggsäcken på kroppens framsida kräver en mer noggrann analys.

En närmare granskning av de 58 procenten väskor som bärs på bröstregionen visar slående skillnader beroende på typ av väska. Av privata väskor bärs nästan 80 procent på axlar eller rygg, medan mer än 90 procent av varumärkta shoppingpåsar bärs i handen. Detta beror på att människors ryggar och axlar redan är upptagna av personliga tillhörigheter när de handlar, men i än större utsträckning på att shoppingkassar sällan är utrustade med remmar och på att affärer inte erbjuder behållare som kan bäras på ryggen. I detta avseende framstår handeln som mer än ett sekel efter i utvecklingen när det gäller miljövänlig bärteknik för konsumenter. Å ena sidan har konsumenterna gjort stora ansträngningar för att kunna bära fler saker och samtidigt hålla sina händer så fria som möjligt, och här är axelväskor och ryggsäckar oväderliga. Handlare å sin sida hjälper konsumenter på ett något tvetydigt sätt: de hjälper kunder att öka sin last genom att ge dem gratis påsar, men som för det mesta inte kan bäras varken på axeln eller på ryggen.

Lärdomen av denna "belastningshistoria" är tydlig: om vi vill att människor transportera sig på mer hållbara sätt och särskilt vill gynna fotgängare i stället för

bilar måste vi ta hänsyn till fotgängarlogistikens omedvetna karaktär, bryr oss om små sociala och materiella detaljer och agera för mer hållbara bärteknologier anpassade till vardagslivets faktiska logistikproblem.

NOTER

- ¹ En annan slående beskrivning av den sociala konstruktionen av gående finns i Elisabeth Shove och Mika Pantzar (2005), "Consumers, producers and practices: understanding the invention and reinvention of Nordic walking," *Journal of Consumer Culture*, Vol. 5, No. 1, p. 43–64.
- ² Axelväskor har använts av kvinnor sedan andra världskriget, ryggsäckar började tillverkas i Frankrike 1930 av bröderna Lafuma.
- ³ I Frankrike bidrog särskilt Hervé Chapelier till att omvandla ryggsäcken från ett bärredskap för bergsbestigare till ett urbant tillbehör, som till att börja med var mycket populärt bland skolelever och studenter från välbärgade familjer (<http://www.herve-chapelier.com/histoire.asp>).

REFERENSER

Mauss, Marcel, 1934/1973. "Techniques of the body", in *Economy and Society*, Vol. 2, No. 1, pp. 70–88.

Translated by Helene Brembeck.

SUMMARY

"Load story"
On the Long Streets Towards Sustainable Pedestrian Logistics (Toulouse, XXth–XXIth Centuries)
(Belastningshistoria.

Den vindlande vägen mot en hållbar fotgängarlogistik [Toulouse 1900–2011])

This article is about an ignored part of the history of mobility: the practice of displaying goods by foot. It departs from an archive with photos of pedestrians in Toulouse, France from the past 100

years, out of which we have selected 600 from four different periods. We have used a method combining archaeology, ethnography and statistics. All the photos have been systematically observed and coded. This way we have been able to detect some striking changes of carrying techniques and equipment. Overall more and more people of all social classes carry more and more objects but still manage to keep their hands free. This is due to an huge increase of the amount of shoulder bags and backpacks. In 2011 more than 60 percent of all loads were carried this way in Toulouse as opposed to only eight percent before WW2. But not only has the development of new techniques and equipment mattered. Walking style and carrying is also dependent on fashion an increasing leveling of social

inequalities. At the turn of the 19th century it was high fashion among men to walk with their hands behind. This was not only high fashion among bourgeoisie men, but also made possible by the help of servants doing the shopping for their masters, and relieving the latter of the necessity to carry heavy burdens.

Keywords: pedestrian logistics, carrying techniques, carrying equipment

Franck Cochoy, is a Professor in Sociology and Roland Canu is an Associate Professor in Sociology at the University of Toulouse II, France. Cédric Calvignac is an Associate Professor in Sociology at the University of Albi, France.